

Hearing Offences against Chastity in the Context of Cyberspace in Iranian and Saudi Arabia law

Adnan Omrani-Far ¹, **Mustafa Sheybani** ²

1. LLD in Criminal Law and Criminology, Faculty of law, College of Farabi, University of Tehran, Iran, Qom,
Email: omrani.far@ut.ac.ir

2. LLD in Criminal Law and Criminology, Faculty of Theology and Islamic Studies, Meybod University, Iran,
Meybod, Email: msheibai89@gmail.com

Abstract

With the expansion of cyberspace and the emergence of new digital interaction models, offences against public chastity have also entered a new and complex phase, that traditional legal systems face theoretical, jurisprudential and executive challenges in dealing with it. This article, adopting a comparative approach, examines how to hearing offences against chastity in cyberspace in the two legal systems of Iran and Saudi Arabia. The main issue of the research is the lack of a coherent, up-to-date and efficient framework to combat emerging forms of such offences in the digital ecosystem; which, on the one hand, are considered a threat to the moral and psychological security of society, and on the other hand, are at risk of conflict with the principles of privacy and fundamental rights of users. The research method in this article is descriptive-analytical and library-based, utilizing jurisprudential and legal sources, and and statutes from the two countries, and while examining legal documents, it focuses on a comparative analysis of trial structures, sanctions, exceptions to proceedings and technical and legal challenges. The research findings show that in Iran, despite limited and scattered criminalization in criminal and computer laws, the penal system's response to these offences still faces serious gaps in the definition of concepts, proof of crime, electronic hearing and maintaining a balance between security and privacy; while Saudi Arabia has succeeded in creating a relatively more coherent mechanism by enacting the "Cybercrime Combating Act" and a *Ta'ziri* approach in response to emerging instances. Finally, the article suggests that the codification of independent regulations, the development of specialized cyber courts and the strengthening of technical and judicial capacity are essential prerequisites for the fair and effective hearing of offences against chastity in cyberspace.

Keywords: cyberspace, crimes against chastity, privacy, electronic trial, legal comparison.

Received: 21/02/2025

Revised: 06/07/2025

Accepted: 01/08/2025

How To Cite: Omrani-Far, Adnan & Sheybani, Mustafa (2025). Hearing Offences against Chastity in the Context of Cyberspace in Iranian and Saudi Arabia law, *Criminal Law Doctrines of Islamic Countries*, 2 (3), 47-74.
<http://www.doi.org/10.22091/dclic.2025.13106.1087>

Published by: University of Qom

© The Author(s) Article type: Research

رسیدگی به جرائم منافی عفت در بستر فضای مجازی در حقوق ایران و عربستان

عدنان عمرانی فر^۱، مصطفی شیایی^۲^۱. دکتر در حقوق کیفری و جرم‌شناسی از دانشکده حقوقی دانشکدگان فارابی دانشگاه تهران، ایران، قم، (نویسنده مسئول)، رایانامه: omrani.far@ut.ac.ir^۲. دکتر در حقوق کیفری و جرم‌شناسی از دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه میبد، ایران، میبد، رایانامه: msheibai89@gmail.com

چکیده

با گسترش فضای مجازی و ظهور شیوه‌هایی نوین تعاملات دیجیتال، جرائم منافی عفت نیز وارد مرحله‌ای نوین و پیچیده شده‌اند که نظام‌های حقوقی سنتی در مواجهه با آن با چالش‌های نظری و فقهی و اجرایی روبه‌رو هستند. این مقاله با رویکردی تطبیقی، به بررسی نحوه رسیدگی به جرائم منافی عفت در بستر فضای مجازی در دو نظام حقوقی ایران و عربستان سعودی می‌پردازد. مسئله اصلی پژوهش، فقدان چارچوبی منسجم، به‌روز و کارآمد برای مقابله با اشکال نوپدید این‌گونه جرائم در زیست‌بوم دیجیتال است؛ جرائمی که از یک سو تهدیدی برای امنیت اخلاقی و روانی جامعه محسوب می‌شوند و از سوی دیگر در معرض تعارض با اصول حریم خصوصی و حقوق بنیادین کاربران قرار دارند. روش تحقیق در این مقاله، توصیفی تحلیلی و به شیوه کتابخانه‌ای با بهره‌گیری از منابع فقهی و حقوقی و مقررات موضوعه دو کشور بوده و ضمن بررسی مستندات قانونی، بر تحلیل تطبیقی ساختارهای دادرسی، ضمانت اجراها، استثنائات رسیدگی و چالش‌های فنی و قانونی تمرکز دارد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در ایران، با وجود جرم‌انگاری محدود و پراکنده در قوانین جزایی و رایانه‌ای، پاسخ نظام کیفری به این جرائم همچنان با خلأهای جدی در زمینه تعریف مفاهیم، اثبات جرم، رسیدگی الکترونیکی و حفظ تعادل میان امنیت و حریم خصوصی روبه‌رو است؛ درحالی‌که عربستان با تصویب «قانون مبارزه با جرائم سایبری» و رویکرد تعزیری در پاسخ به مصادیق نوظهور، موفق به ایجاد سازوکاری نسبتاً منسجم‌تر شده است. درنهایت، مقاله پیشنهاد می‌دهد که تدوین مقررات مستقل، توسعه دادگاه‌های تخصصی سایبری و تقویت ظرفیت فنی و قضایی، پیش‌شرط‌هایی اساسی برای رسیدگی عادلانه و مؤثر به جرائم منافی عفت در فضای مجازی محسوب می‌شود.

کلیدواژه‌ها: فضای مجازی، جرائم منافی عفت، حریم خصوصی، دادرسی الکترونیکی، تطبیق حقوقی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۰۳

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۴/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۱۰

استاد: عمرانی فر، عدنان و شیایی، مصطفی (۱۴۰۴). رسیدگی به جرائم منافی عفت در بستر فضای مجازی در حقوق ایران و عربستان، *آموزه‌های حقوق کیفری*کشورهای اسلامی، ۲ (۳)، ۷۴-۴۷. <http://www.doi.org/10.22091/dcllic.2025.13106.1087>

نوع مقاله: پژوهشی

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه قم

مقدمه

در عصر ارتباطات و گسترش فناوری‌های نوین، فضای مجازی به بستری نوین برای ارتکاب انواع جرائم، به‌ویژه جرائم منافی عفت، تبدیل شده است. این دسته از جرائم که ابعادی اخلاقی و اجتماعی و فرهنگی دارند، در بستر دیجیتال با چالش‌هایی پیچیده‌تر و گسترده‌تر همراه شده‌اند. ویژگی‌هایی نظیر ناشناسی کاربران، سهولت دسترسی به محتوا، سرعت انتشار اطلاعات و فقدان نظارت مؤثر، زمینه‌ساز ظهور اشکال جدیدی از این جرائم شده‌اند. مفاهیمی چون روابط نامشروع مجازی، انتشار محتوای مستهجن، آزار جنسی آنلاین و ترویج فحشا، از جمله مصادیق نوپدیدی هستند که پیامدهای سنگین اجتماعی و روانی به‌ویژه برای گروه‌های آسیب‌پذیر نظیر کودکان و زنان و نوجوانان به همراه دارند. نظام حقوقی ایران، مبتنی بر شریعت اسلامی، با تأکید بر حفظ عفت عمومی و صیانت از ارزش‌های دینی، تلاش کرده است تا با جرم‌انگاری رفتارهای منافی عفت در قالب قوانین مختلف، از جمله «قانون مجازات اسلامی» و «قانون جرائم رایانه‌ای»، به مقابله با این پدیده بپردازد. با این حال، چالش‌هایی نظیر عدم شفافیت مفهومی، فقدان قانون‌گذاری جامع، دشواری‌های اثبات جرم و تعارض میان حفظ حریم خصوصی و ضرورت صیانت از اخلاق عمومی، نظام حقوقی کشور را با نیاز مبرم به اصلاح و روزآمدسازی قوانین در این زمینه مواجه کرده است. از سوی دیگر، برخی کشورهای اسلامی نظیر عربستان سعودی نیز با چالش‌های مشابهی روبه‌رو هستند، اما رویکردهای متفاوتی در پیش گرفته‌اند. برای مثال، این کشور با تصویب قانونی مستقل با عنوان «قانون مبارزه با جرائم سایبری»، سازوکاری متفاوت برای مقابله با جرائم اخلاقی در فضای مجازی اتخاذ کرده است. مطالعه تطبیقی این دو رویکرد می‌تواند در ارائه راهکارهایی بومی‌سازی شده و مؤثر نقش‌آفرین باشد.

هدف پژوهش حاضر، تحلیل حقوقی و تطبیقی جرائم منافی عفت در فضای مجازی با تمرکز بر دو نظام کیفری ایران و عربستان سعودی است. در این راستا، ضمن تبیین مفاهیم بنیادین و اصول حاکم بر رسیدگی به این‌گونه جرائم، تلاش خواهد شد تا الزامات حقوقی و فرآیندهای دادرسی مطلوب با توجه به چالش‌های نوین فناوری اطلاعات، ارائه گردد. پرسش‌های اصلی پژوهش

عبارت‌اند از: اصول حاکم بر رسیدگی به جرائم منافی عفت در فضای مجازی چیست؟ الزامات رسیدگی برای مواجهه با این جرائم با توجه به تجربیات حقوقی عربستان کدام‌اند؟ نوآوری این مقاله در پرداختن به چالش‌های نوظهور ناشی از تحول فناوری‌های دیجیتال و ارائه راهکارهایی واقع‌بینانه در چارچوب شریعت اسلامی و ملاحظات حقوق بشر نهفته است. بی‌تردید، تدوین سیاست جنایی دقیق و اثربخش در این حوزه، مستلزم هم‌افزایی میان نهادهای تقنینی، قضایی، فنی و فقهی است تا توازنی میان امنیت اخلاقی جامعه و حقوق بنیادین کاربران در زیست‌بوم دیجیتال برقرار گردد.

۱. شناخت جرائم منافی عفت

در لغت، واژه «عَفَت» واژه‌ای عربی است که از کلمه «عَفَف» مشتق شده و در فرهنگ‌های لغت فارسی به معنای «بازایستادن از حرام، پرهیزکاری و پاک‌دامنی» آمده است (رضایی، ۱۳۸: ۳۵۳). در قرآن کریم، صریحاً واژه «عَفَت» به کار نرفته، اما مصدرهای این کلمه مانند «تَعَفَّفَ»^۱ و «استعفاف»^۲ که به معنای تلاش برای حفظ پاک‌دامنی، پرهیزکاری، عَفَت نفس و دوری از ارتکاب اعمال بد و اخلاق ناپسند است (مصطفوی تبریزی، ۱۳۶۸: ۱۸۰). تعریف فقهی واژه «عَفَت» نیز نزدیک به معنای لغوی آن بوده و در معنای «عام»، به معنای خویش‌داری در برابر شهوت و تمایلات افراطی و نفسانی و پاک‌دامنی بوده و در معنای خاص، خویش‌داری در برابر تمایلات بی‌بندوباری جنسی است (علی ابن ابی طالب، ۱۳۶۶: حدیث ۱۹۳۷؛ راغب اصفهانی، ۱۳۷۷: ۳۳۹؛ مکارم شیرازی، ۱۳۸۱: ۲۸۳). در کتاب ترمینولوژی حقوق، اصطلاح «منافی عفت» این‌گونه تعریف شده است: «امور جنسی شرم‌آور در عرف یک جامعه که برای وقوع یا شروع در آن، صورت نگیرد و اگر صورت گیرد هتک ناموس نامیده شده است. پس ملاک غرض مجرم است؛ اما در معنای عام، شامل همه صور مزبور است. پس تجارت یا توزیع تصویرهای خلاف عفت و اخلاق عمومی و تشویق به فساد اخلاق و شهوت‌رانی

۱. «لِلْفَقَرَاءِ الَّذِينَ أَحْصَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُتَفَقَّهُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ» (بقره، ۲۷۳)

۲. «وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ» (النور، آیه ۶۰)

و استفاده از فحشاء، همگی منافی عفت خواهند بود.» (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۴: ۶۹۰). در حقوق عربستان جرائم منافی عفت اعمالی است که موجب «خرق حشمه» (پوشیده شدن) یا ایجاد «خجلت و شرم» شود، مانند لمس یا رفتار جنسی بدون رضایت یا در شرایط نامناسب، مشمول «منافی عفت» است (أبوسبیحه، ۱۴۳۱ق: ۱۷).

در میان حقوق دانان، نگاه و تعاریف متفاوتی در خصوص جرائم منافی عفت ارائه شده است. برخی از ایشان، ماهیت اعمال منافی عفت را به روابط جنسی نامشروع و خارج از چارچوب عرف و شرع میان زن و مرد محدود نموده و مقید به اختلاف در جنسیت شده‌اند (ولدی، ۱۳۸۰: ۵۲؛ شامیبانی، ۱۳۷۷: ۵۴۴؛ نظریه مشورتی اداره حقوقی به شماره ۷/۳۶۲۴ مورخ ۶/۶/۱۳۸۴). در مقابل، برخی دیگر از حقوق دانان، اعمال منافی عفت را محدود به روابط مرد با زن ندانسته و ارتکاب کلیه اعمال نامشروع جنسی و همچنین رفتارهایی که معنویات و عفت جامعه را خدشه‌دار می‌کنند مدنظر قرار داده‌اند (گودرزی و کیانی، ۱۳۹۸: ۳۸۵؛ آقایی، ۱۳۹۹: ۱۵؛ خالقی، ۱۳۹۹: ۴۳۵؛ گلدوزیان، ۱۳۹۴: ۵۸۲؛ جورکیه، ۱۳۸۹: ۸۹). به نظر می‌رسد با عنایت به تعاریف قانونی موجود در حقوق کیفری ایران از جمله تبصره ماده ۳۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری و ماده ۶۳۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، کتاب تعزیرات در باب جرائم منافی عفت، به دلیل عمومیت داشتن و همچنین تمثیلی بودن موارد مذکور در آن، نظر گروه دوم صائب‌تر به نظر می‌رسد.

جرائم منافی عفت در فضای مجازی شامل مجموعه‌ای از رفتارها و اعمال ناپسند است که تهدیدی جدی برای اخلاق عمومی و امنیت روانی افراد به شمار می‌روند. این جرائم، مانند انتشار محتوای پورنوگرافیک، آزارهای جنسی آنلاین، تجاوز به حریم خصوصی، تشویق به فحشاء و فساد جنسی و ترویج روابط غیرشرعی، نه تنها به تضعیف ارزش‌های اجتماعی و دینی منجر می‌شوند، بلکه آسیب‌های روانی و اجتماعی زیادی را برای قربانیان به‌ویژه زنان و کودکان و نوجوانان به دنبال دارند. ویژگی‌هایی مانند ناشناس بودن، گسترش سریع اطلاعات و دسترسی آسان به محتوای آسیب‌زا در فضای مجازی، مقابله با این جرائم را پیچیده‌تر کرده و نیازمند تدوین قوانین کارآمد و اقدامات

پیشگیرانه است (ملک‌شعار و تدین، ۱۳۹۸: ۱۶۲). در حقوق عربستان، برخی از نویسندگان در تعریف گسترده‌ای از جرائم منافی عفت که شامل ارتکاب این دسته از جرائم در فضای مجازی نیز می‌شود، چنین آورده‌اند: «جرائم منافی عفت عبارت‌اند از هر رفتاری که با عفت عمومی و ارزش‌های اخلاقی اسلامی تعارض داشته باشد، مانند پورنوگرافی دیجیتال، لواط، خلوت غیرشرعی، تحریک یا مزاحمت جنسی و می‌تواند در فضای واقعی یا از طریق ابزارهای الکترونیکی منتشر یا انجام شود.» (المطیری، ۱۴۴۰ق: ۳۲۷).

به زعم نویسنده، جرائم منافی عفت در فضای مجازی و دنیای واقعی از نظر بستر وقوع، نحوه ارتکاب و پیامدهای آن‌ها تفاوت‌های مهمی دارند. درحالی‌که جرائم واقعی معمولاً در تعاملات حضوری و فیزیکی رخ می‌دهند، در فضای مجازی این جرائم از طریق پلتفرم‌های آنلاین، با ناشناسی مجرمان و دسترسی آسان به محتوای مبتذل انجام می‌شود. فضای دیجیتال همچنین باعث گسترش سریع اطلاعات و آسیب‌های اجتماعی می‌شود که می‌تواند بر قربانیان تأثیرات گسترده‌تری به‌ویژه در سطح عمومی داشته باشد. علاوه بر این، چالش‌های قانونی در فضای مجازی، به‌ویژه در پیگیری فراملی این نوع جرائم، مقابله با آن‌ها را پیچیده‌تر می‌کند.

۲. اصول حاکم بر رسیدگی به جرائم منافی عفت

در ذیل این بند، ابتدا تحلیل تطبیقی با حقوق عربستان و سپس طرح تطبیقی در قالب جدول به همراه یافته‌ها ارائه می‌گردد.

۱-۲. تحلیل تطبیقی با حقوق عربستان

مبانی مذکور در باب رسیدگی به جرائم منافی عفت، مبانی اولیه و حاکم بوده و در موارد شک و تردید نیز بایستی به آنان عمل نمود، اما در این میان، در برخی موارد به این اصول عمل نگردیده و مصالحی بالاتر و اساسی‌تر، تحقیق و تجسس در منافیات عفت را جایز می‌سازد. نخستین موردی که جواز تحقیق و واکاوی را به اشخاص ذی‌صلاح اعطا می‌نماید، ارتکاب عمل منافی عفت صرفاً نقض حق‌الله نبوده و باعث لطمه زدن به حقوق فردی شخص دیگر و به عبارتی خدشه‌دار نمودن حق‌الناسی

گردد و در اینجا بایستی حق ضایع شده از بزه دیده با انجام تحقیقات لازم و انجام دادرسی دقیق و عادلانه جبران گردد (آقای، ۱۳۹۹: ۳۴). دومین مورد جواز برای تحقیق آن است که مرتکب منافی عفت، علاوه بر تضییع حقوق الهی، نظم اجتماعی و امنیت اخلاقی جامعه را نیز خدشه دار نماید. همچنین چنانچه مستوجب اشاعه فساد و فحشاء در جامعه و از بین بردن حیا و عفت و تجری دیگران به ارتکاب این گونه جرائم گردد، همگی از مصادیق جواز تحقیق خواهد بود. در این گونه موارد، حاکمین و دستگاه تقنینی حکومت های اسلامی، ملزم به صیانت از حقوق شهروندان جامعه خویش و صیانت از امنیت روانی و اخلاقی می باشند (نوبهار، ۱۳۸۹: ۱۷۴). در حقوق کیفری ایران جرائم منافی عفت در بستر فضای مجازی در دو ماده ۷۴۲^۱ و ۷۴۳^۲ از قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ جرم انگاری شده است.

۱. ماده ۷۴۲ قانون مجازات اسلامی (اصلاحی ۳۰/۰۳/۱۴۰۳): هر کس به وسیله سامانه های رایانه ای یا مخابراتی یا حامل های داده محتویات مستهجن را منتشر، توزیع یا معامله کند یا به قصد تجارت یا افساد تولید یا ذخیره یا نگهداری کند، به حبس از نود و یک روز تا دو سال یا جزای نقدی از ۵۰/۰۰۰/۰۰۰ تا ۳۳۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.
تبصره ۱ - ارتکاب اعمال فوق در خصوص محتویات مبتذل موجب محکومیت به حداقل یکی از مجازاتهای فوق می شود.
محتویات و آثار مبتذل به آثاری اطلاق می گردد که دارای صحنه ها و صور قبیحه باشد.
تبصره ۲ (اصلاحی ۳۰/۰۳/۱۴۰۳) - هرگاه محتویات مستهجن به کمتر از ده نفر ارسال شود، مرتکب به ۵۰۰/۰۰۰/۰۰۰ تا ۶۶/۰۰۰/۰۰۰ ریال جزای نقدی محکوم خواهد شد.
- تبصره ۳ - چنانچه مرتکب اعمال مذکور در این ماده را حرفه خود قرار داده باشد یا به طور سازمان یافته مرتکب شود چنانچه مفسد فی الارض شناخته نشود، به حداکثر هر دو مجازات مقرر در این ماده محکوم خواهد شد.
- تبصره ۴ - محتویات مستهجن به تصویر، صوت یا متن واقعی یا غیر واقعی یا متنی اطلاق می شود که بیانگر برهنگی کامل زن یا مرد یا اندام تناسلی یا آمیزش یا عمل جنسی انسان است.
۲. ماده ۷۴۳ قانون مجازات اسلامی: هر کس از طریق سامانه های رایانه ای یا مخابراتی یا حامل های داده مرتکب اعمال زیر شود، به ترتیب زیر مجازات خواهد شد:
الف) چنانچه به منظور دستیابی افراد به محتویات مستهجن، آن ها را تحریک، ترغیب، تهدید یا تطمیع کند یا فریب دهد یا شیوه دستیابی به آنها را تسهیل نموده یا آموزش دهد، به حبس از نود و یک روز تا یک سال یا جزای نقدی از ۶۶/۰۰۰/۰۰۰ تا ۲۶۴/۰۰۰/۰۰۰ ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.
ارتکاب این اعمال در خصوص محتویات مبتذل موجب جزای نقدی از ۵۰۰/۰۰۰/۰۰۰ تا ۶۶/۰۰۰/۰۰۰ ریال است. (اصلاحی ۳۰/۰۳/۱۴۰۳)
ب) چنانچه افراد را به ارتکاب جرائم منافی عفت یا استعمال مواد مخدر یا روان گردان یا خودکشی یا انحرافات جنسی یا اعمال خشونت آمیز تحریک یا ترغیب یا تهدید یا دعوت کرده یا شیوه ارتکاب یا استعمال آنها را تسهیل کند یا آموزش دهد، به حبس از نود و یک روز تا یک سال یا جزای نقدی از ۶۶/۰۰۰/۰۰۰ تا ۲۶۴/۰۰۰/۰۰۰ ریال یا هر دو مجازات محکوم می شود. (اصلاحی ۳۰/۰۳/۱۴۰۳)
تبصره - مفاد این ماده و ماده (۱۴) شامل آن دسته از محتویاتی نخواهد شد که برای مقاصد علمی یا هر مصلحت عقلایی دیگر تهیه یا تولید یا نگهداری یا ارائه یا توزیع یا انتشار یا معامله می شود.

در حقوق عربستان وفق ماده ۶ از قانون مبارزه با جرائم سایبری (مصوب ۱۴۲۸ قمری) مقرر می‌دارد: هر شخصی که مرتکب هر یک از جرائم سایبری زیر شود، به حبس از پنج سال و جزای نقدی بیش از ۳۰۰۰۰۰۰ ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.

۱. تولید، تهیه، ارسال یا ذخیره هرگونه محتوایی که به نظم عمومی، ارزش‌های دینی، اخلاق عمومی یا حریم خصوصی آسیب می‌زند، از طریق شبکه‌های اطلاعاتی یا رایانه؛
۲. ایجاد یا انتشار وب‌سایتی در شبکه‌های اطلاعاتی یا رایانه‌ای به منظور ترویج یا تسهیل قاچاق انسان؛

۳. تهیه، انتشار یا ترویج محتوای مرتبط با شبکه‌های مستهجن یا فعالیت‌های قمار که با اخلاق عمومی مغایرت دارد؛

۴. ایجاد یا انتشار وب‌سایتی در شبکه‌های اطلاعاتی یا رایانه‌ای به منظور تجارت، توزیع، آموزش روش‌های استفاده یا تسهیل در معامله مواد مخدر و روان‌گردان.

دادگاه می‌تواند حکم دهد که خلاصه‌ای از حکم نهایی، به هزینه محکوم‌علیه، در یک یا چند روزنامه محلی یا هر رسانه مناسب دیگری منتشر شود، بسته به نوع، شدت و تأثیر جرم ارتكابی.^۱ لازم به ذکر است از میان مطالب ماده فوق صرفاً بندهای ۱ و ۳ شامل موضوع بحث می‌گردد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۱. المادة السادسة

يعاقب بالسجن مدة لا تزيد على خمس سنوات وبغرامة لا تزيد على ثلاثة ملايين ريال، أو بإحدى هاتين العقوبتين كل شخص يرتكب أيًا من الجرائم المعلوماتية الآتية:

إنتاج ما من شأنه المساس بالنظام العام، أو القيم الدينية، أو الآداب العامة، أو حرمة الحياة الخاصة، أو إعداده، أو إرساله، أو تخزينه عن طريق الشبكة المعلوماتية، أو أحد أجهزة الحاسب الآلي.

إنشاء موقع على الشبكة المعلوماتية، أو أحد أجهزة الحاسب الآلي أو نشره، للاتجار في الجنس البشري، أو تسهيل التعامل به.

إنشاء المواد والبيانات المتعلقة بالشبكات الإباحية، أو أنشطة الميسر المخلة بالآداب العامة أو نشرها أو ترويجها.

إنشاء موقع على الشبكة المعلوماتية، أو أحد أجهزة الحاسب الآلي أو نشره، للاتجار بالمخدرات، أو المؤثرات العقلية، أو ترويجها، أو طرق تعاطيها، أو تسهيل التعامل بها.

ويجوز تضمين الحكم الصادر بتحديد العقوبة النص على نشر ملخصه على نفقة المحكوم عليه في صحيفة أو أكثر من الصحف المحلية أو في أي وسيلة أخرى مناسبة، وذلك بحسب نوع الجريمة المرتكبة، وجسامتها، وتأثيرها، على أن يكون النشر بعد اكتساب الحكم الصفة النهائية.

در نظام حقوقی ایران نیز اصل اولیه، حفظ عفت عمومی در جرائم منافی عفت و کشف ادله در آن بوده که صریحاً در صدر ماده ۲۴۱ قانون مجازات اسلامی نیز به آن اشاره شده است.^۱ در کنار اصل یاد شده، استثنائاتی نیز بیان گردیده است. مطابق ماده ۱۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، اصل اولیه را بر ممنوعیت انجام هرگونه تحقیق یا تعقیب در خصوص جرائم منافی عفت دانسته است و تنها در چهار حالت، پرسش و تحقیق از مرتکبین این گونه جرائم را مجاز می‌داند. نخستین حالت آن، در مرئی و منظر عموم مردم بودن است و منظور از منظر عموم، محلی است که قابلیت رفت‌وآمد توسط عموم مردم وجود داشته باشد؛ نه اینکه تنها در منظر ضابطین یا مقام قضایی صورت گیرد (عابدینی، ۱۳۹۹: ۴۲؛ آقایی، ۱۳۹۹: ۴۱). دومین حالت ذکر شده، دارا بودن بزه‌دیده یا شاکی خصوصی است و منظور کسی است که به‌طور مستقیم از وقوع جرم لطمه دیده و مقنن قصد حمایت از وی را داشته است (خالقی، ۱۳۹۹: ۱۷۳). سومین حالت ذکر شده، به عنف بودن جرم منافی عفت است. معنای عرفی و فقهی به عنف بودن را می‌توان مترادف با «مکره» بودن بزه‌دیده دانست (آقایی، ۱۳۹۹: ۵۲؛ نظریه مشورتی شماره ۷/۲۹۵۳ و ۷/۴۰۲ اداره کل حقوقی قوه قضاییه). مقرر مذکور، در تبصره ماده ۲۱۸ قانون مجازات اسلامی نیز تکرار گردیده و مقنن به عنف یا در حکم عنف بودن جرم منافی عفت را مجوز تحقیق دانسته است.^۲ اما حالت چهارم، سازمان یافته بودن بزه موصوف است. دلیل وجود حالت مذکور را می‌توان حفظ منافع عمومی و دفاع از امنیت روانی و اخلاقی جامعه دانست.

در خصوص جرائم منافی عفت که در فضای مجازی رخ می‌دهد نیز اصل اولیه حفظ عفت عمومی و بزه‌پوشی وجود داشته، اما می‌توان استثنائات مذکور در فقه و مواد قانونی مورد اشاره را جاری دانسته و محدودیتی برای آن پیش‌بینی نشده است. چنانچه قابلیت ارتکاب روابط نامشروع

۱. «در صورت نبود ادله اثبات قانونی بر وقوع جرائم منافی عفت و انکار متهم هرگونه تحقیق و بازجویی جهت کشف امور پنهان و مستور از انظار ممنوع است...»

۲. «در جرائم محاربه و افساد فی الارض و جرائم منافی عفت با عنف، اکراه، ربایش یا اغفال، صرف ادعاء، مسقط حد نیست و دادگاه موظف به بررسی و تحقیق است.»

غیرفیزیکی در فضای مجازی مورد پذیرش واقع گردد، پدر دختری که در فضای مجازی با اقدام به برقراری ارتباط نامشروع با فرد دیگری نموده و ارسال محتویات غیراخلاقی می‌نماید را می‌توان به استناد قاعده «انت و مالک لایبک» بزه‌دیده از جرم تلقی نموده و در نتیجه جرم را دارای «شاکی خصوصی»^۱ دانست. همچنین چنانچه زن یا مرد متأهلی اقدام به ارتباط با شخص دیگری در فضای مجازی نماید، همسر وی را می‌توان به‌عنوان شاکی خصوصی جرم دانسته و در نتیجه با شکایت وی، تحقیقات را در خصوص جرم منافی عفت آغاز نمود (عابدینی، ۱۳۹۹: ۴۲). «تشویق به فساد و فحشا»^۲ در فضای مجازی یکی از مشکلات جدی و رو به گسترش است که ناشی از عواملی همچون دسترسی آسان، ناشناسی کاربران، کمبود نظارت و تبلیغ درآمدهای غیرقانونی در این بستر است. این پدیده می‌تواند آسیب‌های اجتماعی و روانی برای افراد به همراه داشته باشد و تهدیدی برای هویت فرهنگی جوامع محسوب شود و به‌عنوان دومین استثنا معرفی می‌شود.

سومین استثنا شامل «سازمان‌یافته بودن»^۳ این دسته از جرائم است. ویژگی‌های سازمان‌یافته بودن جرائم منافی عفت در فضای مجازی عبارت‌اند از: استفاده از شبکه‌های اجتماعی و پلتفرم‌های آنلاین برای جذب افراد و گسترش فعالیت‌های غیرقانونی، تسهیل و تبلیغ فحشا و فساد آنلاین از طریق تبلیغات، صفحات و گروه‌های چت، بهره‌گیری از فناوری‌های پیشرفته برای پنهان‌سازی هویت و تراکنش‌ها، از جمله استفاده از VPN و رمز ارزها؛ قاچاق انسان و استثمار جنسی آنلاین از طریق فریب و تهدید افراد، به‌ویژه زنان و کودکان و گسترش بازارهای غیرقانونی در فضای مجازی برای فروش محتوای غیراخلاقی و خدمات فحشا. این ویژگی‌ها نشان‌دهنده پیچیدگی و هماهنگی این جرائم در بستر دیجیتال است.

1. Private plaintiff

2. Encouraging corruption and prostitution

3. Being organized

۲-۲. طرح تطبیقی در قالب جدول به همراه یافته‌ها

در این قسمت مباحث تطبیقی به دو شکل جدول و تحلیل ارائه می‌گردد.

موضوع	قانون مجازات اسلامی ایران (مواد ۷۴۲ و ۷۴۳)	قانون مبارزه با جرائم سایبری عربستان (ماده ۶)
موضوع جرم	انتشار، توزیع، معامله، تولید و ذخیره‌سازی محتویات مستهجن یا مبتذل در فضای دیجیتال	تولید، آماده‌سازی، انتقال یا ذخیره‌سازی مطالبی که به نظم عمومی، اخلاق عمومی، ارزش‌های دینی یا حریم خصوصی آسیب بزند.
نحوه ارتکاب جرم	استفاده از سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی برای ارتکاب جرم	استفاده از شبکه‌های اطلاعاتی یا رایانه برای ارتکاب جرم
مجازات برای انتشار یا توزیع محتویات مستهجن	حبس از ۹۱ روز تا ۲ سال یا جزای نقدی از ۵۰ میلیون تا ۳۳۰ میلیون ریال یا هر دو مجازات	حبس از ۵ سال یا جزای نقدی بیش از ۳,۰۰۰,۰۰۰ ریال یا هر دو مجازات
مجازات در صورت ارسال به کمتر از ۱۰ نفر	جزای نقدی از ۱۶.۵ میلیون تا ۶۶ میلیون ریال	تصریح نشده است
مجازات برای جرم سازمان‌یافته یا حرفه‌ای	حداکثر مجازات (حبس و جزای نقدی) در صورت حرفه‌ای بودن یا سازمان‌یافته بودن جرم	تصریح نشده است
مجازات برای نشر محتویات مبتذل	جزای نقدی از ۱۶.۵ میلیون تا ۶۶ میلیون ریال	مشابه مجازات نشر محتویات مستهجن
مجازات برای تسهیل دسترسی به محتویات مستهجن	حبس از ۹۱ روز تا یک سال یا جزای نقدی از ۶۶ میلیون تا ۲۶۴ میلیون ریال یا هر دو مجازات	تصریح نشده است
محتویات مبتذل	آثاری که دارای صحنه‌های توهین‌آمیز یا بی‌احترامی باشد	تصریح نشده است
محتویات مستهجن	محتویات شامل برهنگی، اندام تناسلی، آمیزش جنسی یا اعمال جنسی است.	مشابه به محتوای مستهجن طبق ماده ۷۴۲ ایران

بعد از بررسی تطبیقی میان حقوق ایران و عربستان اهم یافته‌ها در این بخش به شرح ذیل ارائه می‌گردد.

الف. موضوع جرم:

۱. در حقوق ایران، مواد ۷۴۲ و ۷۴۳ به جرائم مرتبط با انتشار محتویات مستهجن و تحریک به ارتکاب جرائم منافی عفت اشاره دارند؛
۲. در قانون عربستان، ماده ۶ بیشتر بر نظم عمومی، ارزش‌های دینی، اخلاق عمومی و حریم خصوصی تأکید دارد و بر این اساس، مجازات‌هایی برای انتشار محتویات مستهجن و آسیب به این ارزش‌ها در نظر گرفته شده است.

ب. نوع مجازات‌ها:

۱. در قانون ایران، مجازات‌ها شامل حبس و جزای نقدی هستند و برای اعمال حرفه‌ای و سازمان‌یافته، مجازات‌ها تشدید می‌شود؛
۲. در قانون عربستان، مجازات‌ها شامل حبس و جزای نقدی هستند و شدت مجازات‌ها در صورت آسیب به نظم عمومی و ارزش‌های دینی از حقوق ایران بیشتر است.

ج. تسهیل و فریب:

۱. قانون ایران شامل مجازات‌هایی برای تسهیل دستیابی به محتویات مستهجن یا تحریک به ارتکاب جرائم منافی عفت است؛
۲. در قانون عربستان، مشابه این وضعیت ذکر نشده است، بلکه بر آسیب به نظم عمومی و ارزش‌های دینی بیشتر تأکید شده است.

۳. الزامات رسیدگی به جرائم منافی عفت

در این قسمت الزامات رسیدگی به جرائم منافی عفت، شامل اصلاحات قانونی و تفسیر موسع یا مضیق، تقویت بستر فنی و تشخیص دیجیتال جرم، الزامات شکلی در رسیدگی و همچنین رعایت

حریم خصوصی در مواجهه با جرائم منافی عفت است که هرکدام به ترتیب مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت.

۳-۱. اصلاحات قانونی و تفسیر موسع یا مضیق

نظام حقوقی ایران و عربستان در حوزه جرائم منافی عفت، متکی بر مبانی فقهی و شریعت اسلامی است. این موضوع علاوه بر حقوق ایران در اولین ماده از قانون اساسی عربستان سعودی (متکی قرآن و سنت) قید شده است.^۱ با گسترش فضای مجازی، نیاز به بازنگری و به‌روزرسانی قوانین در این حوزه بیش از گذشته احساس می‌شود. یکی از مهم‌ترین الزامات در این زمینه، اصلاح قوانین و روشن‌سازی حدود جرائم منافی عفت در بستر فضای مجازی است. برخی از مفاهیم مانند «انتشار محتوای مستهجن»، «ارتباط نامشروع مجازی» یا «رفتارهای خلاف عفت عمومی در شبکه‌های اجتماعی»، نیازمند تعریف دقیق‌تر و منطبق با شرایط فنی فضای سایبری هستند. در این زمینه، استفاده از تفسیر موسع برای شمول رفتارهای جدید و نوظهور در فضای مجازی می‌تواند مفید باشد، به‌ویژه زمانی که مقنن در برابر پدیده‌های نوین سکوت کرده است. اما این تفسیر باید هم‌زمان با رعایت اصول قانونی بودن جرم و مجازات، قطعیت در تعیین حدود و منع تفسیر به ضرر متهم صورت گیرد. در مقابل، در برخی موارد خاص که احتمال سوءاستفاده از ظرفیت‌های فنی برای تعقیب و تفتیش افراد وجود دارد، استفاده از تفسیر مضیق با هدف حمایت از حقوق شهروندی و جلوگیری از ورود به حریم خصوصی افراد ضروری است.

الزام دیگر در حوزه اصلاحات قانونی، تدوین مقررات خاص مربوط به جرائم منافی عفت در فضای مجازی است. در حال حاضر، قانون جرائم رایانه‌ای (مصوب ۱۳۸۸) به‌طور پراکنده به موضوعاتی مانند هرزه‌نگاری و محتوای مستهجن پرداخته است، اما نظام‌مند و جامع نیست (جواهری و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۸۰). تدوین یک فصل یا قانون مستقل برای رسیدگی به این جرائم می‌تواند

۱. نظام اساسی للحکم: ماده ۱ «المملكة العربية السعودية، دولة إسلامية ذات سيادة تامة، دينها الإسلام، ودستورها كتاب الله تعالى وسنة رسوله صلى الله عليه وسلم، ولغتها هي اللغة العربية، وعاصمتها مدينة الرياض.»

ساختار منسجمی فراهم آورد. از سوی دیگر، بهره‌گیری از مبانی فقهی برای قانون‌گذاری در این حوزه، گرچه موجب تطابق با موازین فقهی می‌شود، اما چالش‌هایی در انطباق با شرایط نوین فناوری ایجاد می‌کند. در فقه امامیه، اثبات جرائم منافی عفت با شرایط سخت‌گیرانه‌ای مانند شهادت چهار مرد عادل یا اقرار مکرر متهم همراه است. در فضای مجازی، دستیابی به چنین ادله‌ای عملاً غیرممکن یا نادر است؛ بنابراین، قانون‌گذار باید میان التزام به فقه سنتی و ضرورت‌های حقوق کیفری نوین تعادلی منطقی برقرار سازد.

در نظام حقوقی عربستان سعودی، علی‌رغم پایبندی بنیادی به اصول شریعت اسلامی، طی دهه‌های اخیر تحولات قابل توجهی در رویه‌های قضایی به‌ویژه در حوزه جرائم نوپدید سایبری شکل گرفته است. یکی از بارزترین این تحولات، تمایل فزاینده به استفاده از نهاد «تعزیر» به جای اجرای حدود شرعی در مواجهه با رفتارهایی است که فاقد نص صریح در متون فقهی‌اند یا شرایط اثبات آن‌ها (مانند چهار شاهد عادل یا اقرار مکرر) دشوار یا غیرممکن است. این رویه منعطف، به‌ویژه در مواجهه با کنش‌های غیرفیزیکی، مانند انتشار محتوای غیراخلاقی یا تحریک به فساد در بستر مجازی، امکان اتخاذ تصمیمات واقع‌گرایانه‌تر را برای دادگاه‌ها فراهم کرده است. عربستان سعودی با تصویب «قانون مبارزه با جرائم سایبری» در سال ۱۴۲۸ هجری قمری و صدور آیین‌نامه‌های تکمیلی، کوشیده است سازوکارهای قضایی خود را با اقتضائات فناوری‌های نوین و تهدیدات اخلاقی در فضای دیجیتال منطبق سازد (استنسلی، ۱۳۹۳: ۷۱). در همین راستا، به نظر می‌رسد نظام حقوقی ایران نیز باید با حفظ بنیادهای فقهی خود، نسبت به توسعه ظرفیت‌های تعزیری در قالب تقنین نوین اقدام کند، به‌ویژه در مواردی که تحقق شرایط اجرای حدود عملاً ناممکن است یا رفتار مجرمانه از نوع نوظهور دیجیتال باشد که فاقد پیشینه فقهی صریح است (عمرانی‌فر، ۱۴۰۰: ۱۹۰). توسعه قلمرو تعزیرات در این حوزه، ضمن حفظ هماهنگی با اصول شرع، می‌تواند انعطاف‌پذیری نظام کیفری را در پاسخ به جرائم نوین افزایش دهد.

از منظر تطبیقی، رویه‌های قضایی عربستان در برخورد با رفتارهای منافی عفت مجازی نشان از پذیرش تفسیر موسع نسبت به مفاهیمی مانند «تحریک عمومی به فحشاء» دارد. برای نمونه، مراجع قضایی این کشور گاهی حتی پیام‌های خصوصی، استوری‌های محدود، یا محتوای منتشر شده در دایره‌ای خاص از کاربران را، در صورتی که قرائن و نشانه‌های قصد اشاعه یا تحریک عمومی موجود باشد، مشمول جرم منافی عفت تلقی کرده‌اند. البته چنین تفسیری مشروط به احراز قصد مجرمانه است و باید در چارچوب اصول بنیادین حقوق کیفری نظیر اصل قانونی بودن جرم و مجازات، اصل تفسیر مضیق به نفع متهم و ممنوعیت تعقیب بدون دلیل کافی صورت پذیرد. این الگو نشان می‌دهد که استفاده هوشمندانه و سنجیده از تفسیر موسع، به‌ویژه در مواجهه با تهدیدات اخلاقی نوظهور، می‌تواند امکان مقابله با مصادیق سایبری جرائم منافی عفت را فراهم سازد، مشروط بر آنکه از چارچوب‌های حقوقی و عدالت‌محور فراتر نرود (الشریف، ۱۴۴۶ق: ۳۴۴).

به عقیده نویسنده ضروری است که در نظام حقوقی ایران، نهادهایی مانند شورای نگهبان، قوه قضائیه و مجلس شورای اسلامی در همکاری مشترک، ضمن بازنگری در قانون جرائم رایانه‌ای، به تدوین مقررات تفصیلی با تعریفی روشن از مفاهیم کلیدی بپردازند و راهبردی جامع برای تعیین مصادیق، شیوه‌های اثبات و حدود مسئولیت کیفری در فضای مجازی ارائه دهند. این اصلاحات باید به‌گونه‌ای باشد که هم حقوق فردی و حریم خصوصی حفظ شود و هم اقتدار نظام کیفری در برابر تهدیدات اخلاقی و اجتماعی فضای دیجیتال برقرار گردد. بدین ترتیب، می‌توان با بهره‌گیری از تفاسیر نوین، گامی در جهت تطبیق فقه جزایی با واقعیت‌های جهان امروز برداشت.

۲-۳. تقویت بستر فنی و تشخیص دیجیتال جرم

رسیدگی مؤثر به جرائم منافی عفت در فضای مجازی مستلزم بهره‌گیری از ابزارها و فناوری‌های نوین برای شناسایی، ردیابی و اثبات جرم است. در بسیاری از موارد، مجرمین با استفاده از ابزارهای رمزگذاری، شبکه‌های ناشناس (مانند Tor)^۱ و تکنیک‌های مخفی‌سازی هویت اقدام به انتشار یا تبادل

۱. شبکه‌های ناشناس، همانند Tor، ابزارهایی هستند که برای محافظت از حریم خصوصی و ناشناس ماندن در فضای مجازی استفاده می‌شوند.

محتوای غیراخلاقی می‌کنند. بنابراین، توسعه زیرساخت‌های فنی برای رصد قانونی رفتارهای مجرمانه، یکی از ارکان اساسی در رسیدگی قضایی است. سامانه‌هایی مانند سامانه رصد فضای مجازی (گشت‌های سایبری)، پلیس فتا و کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه، نیاز به ارتقاء از حیث تجهیزات، نرم‌افزارهای تحلیلی، نیروهای متخصص و ارتباط بین‌نهادی دارند. همچنین استفاده از الگوریتم‌های تشخیص تصویر و ویدئو و تحلیل رفتار کاربران می‌تواند در شناسایی خودکار محتواهای منفی عفت بسیار کارآمد باشد. یکی دیگر از الزامات فنی، تقویت همکاری‌های بین‌المللی در زمینه تبادل داده‌های الکترونیکی و شناسایی سرورهای خارجی است.

بسیاری از جرائم منفی عفت در بستر شبکه‌های اجتماعی خارجی رخ می‌دهند و بدون همکاری با این پلتفرم‌ها، امکان رسیدگی مؤثر وجود ندارد. به همین دلیل، لازم است سیاست‌گذاری حقوقی در سطح بین‌المللی نیز فعال‌تر دنبال شود. علاوه بر الزامات فوق، یکی از چالش‌های اساسی در مواجهه با جرائم منفی عفت در فضای مجازی، قابلیت استناد و اعتبار ادله دیجیتال در فرآیند رسیدگی قضایی است. تشخیص صحت، اصالت و تمامیت فایل‌های چندرسانه‌ای، پیام‌ها یا اسکرین‌شات‌ها مستلزم استفاده از ابزارهای فنی مانند هش‌گذاری، امضای دیجیتال و زنجیره امانت^۱ است. فقدان این ابزارها و استانداردهای مربوط به جمع‌آوری ادله دیجیتال می‌تواند منجر به تبرئه مجرم یا تضییع حقوق شهروندی شود. از این رو، نهادهای فنی و قضایی باید با همکاری نزدیک، سازوکارهای مشخصی برای ثبت، ضبط، تحلیل و انتقال امن داده‌ها تدوین کنند (عبودی و دیگران، ۱۴۰۴: ۳۳۰). در این راستا، بهره‌گیری از فناوری‌های نوین می‌تواند به‌طور چشمگیری اثربخشی تشخیص محتواهای منفی عفت را افزایش دهد. سیستم‌های هوشمند می‌توانند با آموزش مبتنی بر داده، انواع تصاویر یا متون مستهجن، کنایه‌های جنسی، یا نشانه‌های ارتباط نامشروع را شناسایی کرده و هشدارهای پیشگیرانه صادر کنند. استفاده از این سامانه‌ها نه تنها موجب افزایش سرعت و دقت

این شبکه‌ها ترافیک اینترنتی را رمزگذاری می‌کنند و از طریق یک سری گره‌های مختلف، به گونه‌ای که ردیابی محل اصلی کاربر غیرممکن می‌شود، هدایت می‌کنند.

1. Chain of custody.

تشخیص می‌شود، بلکه با کاهش وابستگی به گزارش‌های مردمی یا نظارت دستی، احتمال نفوذ و سوگیری را نیز کاهش می‌دهد. از سوی دیگر، توجه به ظرفیت امنیت سایبری نیز در این زمینه اهمیت بالایی دارد. در موارد متعددی مشاهده شده که مهاجمان سایبری با هک حساب‌های کاربران، اطلاعات خصوصی و عکس‌های شخصی آنان را منتشر کرده‌اند. در این موارد، تشخیص منشأ نشت اطلاعات و عامل انتشار به ابزارهای تخصصی تحلیل لاگ‌ها، ردگیری (IP) و رمزگشایی نیاز دارد. فقدان این امکانات در مراجع تحقیق و پلیس تخصصی، موجب پیچیدگی فرایند رسیدگی و در مواردی فرار مجرمین از عدالت می‌شود (کاوه و بارانی، ۱۴۰۴: ۲۰۱).

با توجه به مطلب پیش‌گفته، در سال‌های اخیر عربستان توانسته در زمینه تقویت بستر فنی و تشخیص دیجیتال جرم قدم‌های مؤثری بردارد. شرح این اقدامات این است که در زمینه استفاده از مدل‌های پیشرفته مانند (برت)^۱ برای شناسایی زبان توهین‌آمیز و محتوای نامناسب در زبان عربی در حال توسعه است. این فناوری‌ها می‌توانند در تشخیص و پیشگیری از جرائم منافی عفت در فضای مجازی مؤثر باشند. همچنین مرکز ملی داده و هوش مصنوعی^۲ چارچوب اخلاقی نسخه ۲.۰ را منتشر کرده است که بر توسعه راه‌حل‌های مبتنی بر هوش مصنوعی مسئولانه تأکید دارد. این چارچوب به جلوگیری از تبعیض و تضمین انصاف در سیستم‌های هوش مصنوعی و جابه‌جایی محتوای ایمن می‌پردازد (Nusairat, 2023: 185)، البته لازم به ذکر است مطالعات نشان می‌دهد که آگاهی عمومی نسبت به امنیت سایبری علی‌الخصوص در جرائم خلاف اخلاق و عفت عمومی در عربستان نیاز به بهبود دارد. در یک نظرسنجی عمومی، تنها ۲۹٪ از قربانیان جرائم سایبری این جرائم را گزارش کرده‌اند (Alzubaidi, 2021: 240). از منظر بررسی تطبیقی در حقوق ایران نویسنده بر این باور است که آموزش مستمر و تخصصی کارشناسان فنی و قضات در زمینه جرائم سایبری و منافی عفت باید به‌طور جد در دستور کار قرار گیرد. بسیاری از قضات و ضابطان قضایی، به دلیل فقدان دانش تخصصی در زمینه فناوری اطلاعات، قادر به تحلیل درست داده‌های دیجیتال و یا تمایز میان رفتار

1. BERT.

2. SDAIA.

مجرمانه و غیر مجرمانه در بستر مجازی نیستند. این امر موجب تفسیرهای نادرست، اطاله دادرسی و در نهایت صدور آرای غیرمنصفانه می‌گردد. در پایان باید گفت که تقویت بستر فنی نه تنها به معنای توسعه ابزارهای فناوری بلکه مستلزم یک نگاه سیستمی و بین‌رشته‌ای است که در آن همکاری نزدیک میان نهادهای انتظامی، قضایی، فنی و تقنینی برقرار شود. تنها در چنین چارچوبی می‌توان با جرائم منافی عفت در فضای مجازی مقابله‌ای مؤثر، قانونی و مبتنی بر عدالت داشت.

۳-۳. الزامات شکلی در رسیدگی (آیین دادرسی کیفری الکترونیکی)

از منظر شکلی، رسیدگی به جرائم منافی عفت در فضای مجازی با چالش‌هایی مانند اثبات جرم، اعتبار ادله دیجیتال، رعایت تشریفات قانونی در جمع‌آوری داده‌ها و حفظ زنجیره امانت روبه‌روست. در قانون آیین دادرسی کیفری ایران، مقررات محدودی در خصوص نحوه جمع‌آوری و ارزیابی ادله دیجیتال وجود دارد. بنابراین، تدوین آیین‌نامه‌ای مستقل و جامع با تمرکز بر رسیدگی الکترونیکی به این دسته از جرائم ضروری است. ازجمله عناصر کلیدی در این زمینه: الف. تعریف دقیق فرآیند کشف، ضبط و تحلیل ادله الکترونیکی؛ ب. تعیین ضوابط مسئولیت‌پذیری مأمورین تحقیق و کارشناسان فنی؛ ج. ایجاد سامانه‌های ثبت و ضبط دیجیتال برای حفظ اصالت و جلوگیری از تحریف ادله؛ د. توسعه دادگاه‌های تخصصی سایبری با کادر حقوقی و فنی آموزش‌دیده است. همچنین، رعایت اصل «بی‌طرفی فناوری» در فرایند رسیدگی ضروری است؛ به‌گونه‌ای که ابزارهای فنی نه تنها به نفع طرف شکایت بلکه برای دفاع متهم نیز قابل بهره‌برداری باشند (طهماسبی و شاهمرادی، ۱۳۹۷: ۱۱۲). در حقوق کیفری عربستان، رسیدگی به جرائم منافی عفت در بستر فضای سایبری با بهره‌گیری از سامانه‌های دادرسی الکترونیکی و ابزارهای نوین دیجیتال انجام می‌شود. ادله دیجیتال مانند پیام‌ها، تصاویر و فایل‌های الکترونیکی در دادگاه پذیرفته شده و از فناوری‌های ارتباطی از راه دور در مراحل تحقیق و محاکمه استفاده می‌شود. رسیدگی به این نوع جرائم معمولاً به صورت غیرعلنی و با رعایت محرمانگی انجام می‌گیرد تا از آبرو و حریم خصوصی طرفین محافظت شود. نهادهایی مانند دادستانی کل، اداره کل امنیت سایبری و مرکز عملیات امنیت سایبری نقش کلیدی در کشف و پیگیری و

پیشگیری از این جرائم دارند. این رویکرد، ضمن پایبندی به اصول شریعت، تلاش می‌کند با سازوکارهای حقوقی و فنی، از کودکان و ارزش‌های اخلاقی جامعه در برابر تهدیدات فضای مجازی محافظت کند (Al-Otaibi & others, 2016: 157).

رسیدگی به جرائم منافی عفت در فضای مجازی همچنین باید تابع اصول دادرسی منصفانه باشد. ضمانت‌هایی مانند حق سکوت، دسترسی به وکیل، منع شکنجه دیجیتال (مانند تهدید به افشای اطلاعات شخصی) و اصل تناسب در صدور قرارهای تأمین نیز باید رعایت گردد. با گسترش فضای دیجیتال و افزایش جرائم منافی عفت در بسترهای مجازی، بازنگری در رویه‌های شکلی و نحوه اجرای دادرسی کیفری در این زمینه امری اجتناب‌ناپذیر است. قوانین آیین دادرسی کیفری ایران که عمدتاً مبتنی بر سنت دادرسی کلاسیک و حضوری هستند، پاسخگوی پیچیدگی‌ها و ظرافت‌های فنی جرائم سایبری نیستند. از این رو، تدوین یک آیین‌نامه جامع برای دادرسی کیفری الکترونیکی، با تمرکز ویژه بر جرائم منافی عفت، ضرورتی حیاتی است. یکی از چالش‌های اصلی در این زمینه، فقدان شفافیت در فرآیند جمع‌آوری و اعتبارسنجی ادله الکترونیکی است. طبق اصل قانونی بودن ادله و اعتبار آن‌ها، باید به‌طور دقیق مشخص شود که چگونه، توسط چه نهادی، با چه ابزارهایی و در چه شرایطی داده‌های دیجیتال (اعم از پیام، تصویر، فایل، لاگ سیستم و...) به دست آمده‌اند. عدم رعایت این شرایط می‌تواند موجب بطلان ادله و در نتیجه تزلزل پایه‌های پرونده کیفری گردد. در این زمینه، بهره‌گیری از «سامانه‌های ثبت دیجیتال» که فرآیندهای کشف، ضبط، تحلیل و ذخیره‌سازی ادله را به‌صورت خودکار و با ثبت کامل زمان، مکان، هویت مأمور و مشخصات فنی انجام می‌دهند، می‌تواند نقش مؤثری در ارتقای شفافیت و اعتبار فرایند دادرسی داشته باشد. این سامانه‌ها با حفظ زنجیره امانت مانع از تحریف، حذف یا جابجایی داده‌ها می‌شوند و اثبات صحت ادله را برای دادگاه تسهیل می‌کنند (غمامی و فعلی، ۱۴۰۱: ۱۱۰).

به زعم نویسنده علاوه بر جنبه‌های فنی، دادگاه‌های رسیدگی‌کننده باید تخصص لازم در زمینه فناوری اطلاعات و جرائم سایبری داشته باشند. ایجاد دادگاه‌های تخصصی سایبری^۱ با حضور قضات آموزش دیده و کارشناسان رسمی فنی می‌تواند تضمین‌کننده کارآمدی، دقت و عدالت در رسیدگی به این دسته از جرائم باشد. این دادگاه‌ها همچنین باید به سامانه‌های ارتباط الکترونیکی با پلیس فتا، کارشناسان فنی و حتی پلتفرم‌های خارجی مجهز باشند تا سرعت و دقت در تبادل اطلاعات و استعلام‌ها افزایش یابد. همچنین اصل «بی‌طرفی فناوری» نباید فراموش شود. ابزارهای دیجیتال نباید صرفاً در جهت اثبات جرم علیه متهم استفاده شوند، بلکه باید به متهم امکان دفاع مؤثر نیز داده شود؛ مثلاً اجازه بررسی و تحلیل داده‌های ضبط‌شده، دسترسی به کارشناسان مورد اعتماد یا امکان ارائه داده‌های متقابل برای رد ادعاهای مطرح‌شده توسط دادستان است. باید تأکید کرد که دادرسی در جرائم منافی عفت در بستر دیجیتال نیز، مشمول اصول بنیادین حقوق بشر و دادرسی منصفانه است. الزاماتی مانند احترام به کرامت انسانی، منع تهدید به انتشار اطلاعات خصوصی، حق برخورداری از وکیل در همه مراحل و صدور قرار تأمین متناسب با ماهیت اتهام، باید همواره رعایت شود. تنها در چنین چارچوبی است که می‌توان عدالت کیفری را در زیست‌بوم دیجیتال محقق ساخت.

۳-۴. رعایت حریم خصوصی در مواجهه با جرائم منافی عفت

یکی از مهم‌ترین چالش‌های رسیدگی به جرائم منافی عفت در بستر مجازی، تلاقی میان حمایت از عفت عمومی و رعایت حریم خصوصی شهروندان است. مداخله در فضای خصوصی افراد برای کشف این دسته از جرائم، تنها در صورت وجود دلایل کافی و صدور مجوز قضایی موجه قابل قبول است. از منظر فقهی نیز ورود به حریم خصوصی بدون ادله معتبر شرعی، جایز نیست و حتی می‌تواند موجب بطلان دادرسی گردد (شهبازی و شبانی، ۱۴۰۳: ۲۲۸). اصل «حرمت تجسس»^۲ که در قرآن

1. Specialized cyber courts.

۲. مهم‌ترین مبنای حرمت تجسس را می‌توان در آیه ۱۲ سوره مبارکه حجرات یافت. در آیه مذکور، سه دستور اخلاقی از جانب خداوند متعال صادر گردیده است. نخست؛ مؤمنین بایستی از گمان بد نسبت به برادر دینی و مسلمان خود، اجتناب کنند. دوم؛ حرمت تجسس در اسرار و عیوب دیگران به صورت مطلق به نوعی این دستور، علاوه بر دارا بودن جنبه اخلاقی، جنبه اجتماعی نیز به خود گرفته است. سوم؛ حکم به حرمت غیبت دیگر مسلمانان و عدم بازگویی آن شده است. با عنایت به سیاق آیه و عمومیت آن، حرمت تجسس در امور شخصی دیگران مقتد به وضعیت و یا شرایط

کریم مورد تأکید قرار گرفته، باید در فرآیند رسیدگی به جرائم منافی عفت نیز رعایت شود. بر اساس این اصل، نباید صرفاً بر مبنای شکایات بی نام، شنود غیرقانونی، یا استخراج غیرمجاز اطلاعات شخصی (مانند پیام‌های خصوصی یا عکس‌های ذخیره شده) اقدام به پیگرد نمود. باید میان رفتارهایی که در حوزه عمومی فضای مجازی رخ داده‌اند (مانند انتشار محتوای مستهجن در صفحات عمومی) با رفتارهایی که در پیام‌های خصوصی و در بسترهای ایمن بین دو فرد صورت می‌گیرد، تفاوت گذاشت. الزامات حفظ تعادل بین منافع عمومی و حقوق فردی را می‌توان: الف. تدوین ضوابط شفاف برای ورود به داده‌های شخصی با مجوز قضایی؛ ب. توسعه مکانیزم‌های رمزنگاری و محافظت از داده‌ها با شرط افشای قانونی؛ ج. آموزش قضات و ضابطین قضایی در خصوص حدود ورود به حریم خصوصی؛ د. پاسخ‌گویی نهادهای نظارتی در صورت سوءاستفاده از اطلاعات خصوصی دانست. درواقع رسیدگی به جرائم منافی عفت در فضای مجازی نیازمند ترکیبی از دقت فقهی، تخصص فنی و حساسیت حقوق بشری است. تعادل میان نظم اجتماعی و آزادی‌های فردی، تنها با رعایت دقیق اصول قانونی، فنی و اخلاقی قابل تحقق خواهد بود.

در عصر دیجیتال که مرزهای میان حریم خصوصی و عرصه عمومی بیش‌ازپیش تضعیف شده‌اند، برخورد با جرائم منافی عفت در بستر مجازی نیازمند حساسیتی دوجندان نسبت به حفظ حقوق شهروندان، به‌ویژه در حوزه حریم خصوصی است. همان‌گونه که صیانت از عفت عمومی یکی از اهداف نظام عدالت کیفری است، حفظ حرمت زندگی خصوصی افراد نیز جزء حقوق بنیادین محسوب می‌شود که در حقوق اساسی، فقه اسلامی و اسناد بین‌المللی حقوق بشر مورد تأکید قرار گرفته است (محمدی، ۱۳۸۹: ۱۱۰). در این چارچوب، اصل «تناسب» و «ضرورت» در ورود به حریم خصوصی باید به‌عنوان قاعده‌ای راهبردی در فرآیند رسیدگی کیفری در نظر گرفته شود. مطابق این اصل و آنچه در حقوق عربستان اعمال می‌شود، مداخله در اطلاعات خصوصی افراد، نظیر محتویات

خاصی نگردیده و حکم آن را می‌توان متسری در فضای مجازی نیز دانست؛ لذا چنانچه جرم منافی عفتی در فضای مجازی رخ دهد و جنبه شخصی داشته و شاکی خصوصی وجود نداشته باشد، نمی‌توان بدو در آن اقدام به تحقیقات و ورود به حریم شخصی دیگران نمود؛ مگر در موارد خاص که در شرع معین گردیده است. (مکارم شیرازی، ۱۳۸۰: ج ۴، ۵۰۵).

تلفن همراه، پیام‌های شخصی یا تصاویر ذخیره شده، تنها در صورت وجود ظن قوی و با رعایت تشریفات قضایی مجاز است. در غیر این صورت، نه تنها اعتبار ادله به دست آمده مخدوش خواهد بود، بلکه احتمال تزلزل اعتماد عمومی به نظام قضایی و امنیت دیجیتال نیز افزایش می‌یابد (پژوهشکده مطالعات پایه، ۱۳۹۵: ۷۱).

از دیدگاه فقه اسلامی نیز، ممنوعیت «تجسس» در آیه ۱۲ سوره حجرات، دلالتی روشن بر عدم جواز ورود بدون مجوز به حریم خصوصی دارد. فقها به صراحت تأکید کرده‌اند که حتی در مواجهه با ظواهر گناه، در صورت فقدان بینات شرعی، نمی‌توان وارد خانه یا فضای شخصی افراد شد، مگر آنکه ادله‌ای قوی وجود داشته باشد که ارتکاب جرم را اثبات کند. در نتیجه، تجسس بدون مستندات شرعی یا قانونی، نه تنها مشروعیت ندارد، بلکه ممکن است خود مستوجب مجازات باشد. در حقوق تطبیقی نیز کشورهایی مانند عربستان سعودی، با وجود ساختار شرعی، تلاش کرده‌اند که مداخله در حریم خصوصی را محدود به موارد خاص و با نظارت قضایی نمایند. به عنوان مثال، در آیین‌نامه‌های اجرایی جرائم سایبری این کشور، مجوز قضایی برای بررسی دستگاه‌های الکترونیکی شرطی اساسی برای مشروعیت تحقیق و تعقیب عنوان شده است (صفوی، ۱۳۹۱: ۱۳۴). همچنین ماده ۱۵۲ از نظام آیین دادرسی کیفری عربستان (مصوب ۱۴۲۱ق) مقرر می‌دارد: جلسات دادگاه به‌طور کلی علنی هستند، اما دادگاه می‌تواند استثنائاً تصمیم بگیرد که جلسات به‌صورت کلی یا جزئی با توجه به رعایت آداب عمومی، حرمت خانواده یا سلامت روند رسیدگی غیرعلنی برگزار شود.^۱ لازم به توضیح است که جرائم منافعی عفت مشمول همین استثناء هستند؛ زیرا الف. با عفت عمومی در ارتباط است؛ ب. خانواده و حیثیت اشخاص را در برمی‌گیرد و ج. احتمال تحریک یا اشاعه گناه در صورت علنی بودن وجود دارد (الرشود، ۱۴۴۱ق: ۲۶۲). در حقوق ایران وفق ماده ۳۵۲ از قانون آیین دادرسی

۱. ماده ۱۵۲ نظام الإجراءات الجزائية: «تكون الجلسات علنية، ويجوز للمحكمة - استثناء - أن تقرر سريتها كلياً أو جزئياً؛ مراعاةً للآداب العامة، أو لحرمة الأسرة، أو لسلامة إجراءات التحقيق.»

کیفری مصوب ۱۳۹۲^۱ قانون‌گذار اجازه^۲ برگزاری غیرعلنی را در جرائم منافی عفت صادر نموده است.

در ایران نیز، لازم است برای تضمین توازن میان کنترل اجتماعی و آزادی‌های فردی، ضوابطی صریح و عملی برای دسترسی به داده‌های خصوصی تصویب شود. استفاده از فناوری‌های رمزنگاری و امنیت داده، در کنار الزام پلتفرم‌ها به افشای اطلاعات تنها با دستور قضایی معتبر، می‌تواند مانع از نقض گسترده حریم افراد گردد. علاوه بر آن، آموزش تخصصی برای قضات، ضابطان قضایی و نیروهای فتا در زمینه حدود و شرایط ورود به حریم خصوصی، یکی از گام‌های ضروری در راستای تحقق عدالت و صیانت از حقوق بنیادین کاربران فضای مجازی است. فرآیند رسیدگی به جرائم منافی عفت باید به نحوی تنظیم شود که از یک‌سو تهدیدات اخلاقی فضای مجازی مهار گردد و از سوی دیگر، کرامت انسانی و حقوق خصوصی افراد مورد تعرض قرار نگیرد. این تعادل ظریف، تنها با همکاری نهادهای حقوقی، فنی، فقهی و نظارتی ممکن خواهد بود.

نتیجه‌گیری

با گسترش فضای مجازی و گسترش روزافزون تعاملات دیجیتال، جرائم منافی عفت شکل جدید و پیچیده‌ای به خود گرفته‌اند. این جرائم که پیش‌تر عمدتاً در حوزه روابط فیزیکی و واقعی بررسی می‌شدند، اکنون در بستر دیجیتال با مصادیقی همچون انتشار تصاویر و فیلم‌های مستهجن، تشویق به فحشاء، آزار جنسی آنلاین و روابط نامشروع مجازی ظهور یافته‌اند. در این شرایط، نظام‌های حقوقی کشورهای اسلامی از جمله ایران و عربستان با چالش‌های حقوقی و اخلاقی و فنی روبه‌رو شده‌اند که پاسخ‌گویی به آن نیازمند بازنگری در اصول رسیدگی و ارائه الزامات نوین است. در پاسخ

۱. ماده ۳۵۲ قانون آیین دادرسی کیفری

محاكمات دادگاه علنی است، مگر در جرائم قابل گذشت كه طرفین یا شاکی، غیر علنی بودن محاکمه را درخواست كنند. همچنین دادگاه پس از اظهار عقیده دادستان، قرار غیر علنی بودن محاکم را در موارد زیر صادر می‌كند:

الف. امور خانوادگی و جرائمی كه منافی عفت یا خلاف اخلاق حسنه است.

ب. علنی بودن، مخل امنیت عمومی یا احساسات مذهبی یا قومی باشد.

تبصره - منظور از علنی بودن محاکمه، عدم ایجاد مانع برای حضور افراد در جلسات رسیدگی است.

به این پرسش که اصول حاکم بر رسیدگی به جرائم منافی عفت در فضای مجازی چیست؟ باید گفت که در حقوق ایران اصل بر بزه‌پوشی است؛ یعنی دستگاه قضایی نباید بدون شرایط خاص به جرائم منافی عفت ورود کند، مگر در مواردی که قانون‌گذار به صراحت اجازه داده است. این موارد چهارگانه عبارت‌اند از: علنی بودن ارتکاب جرم، وجود شاکی خصوصی، ارتکاب به عنف یا در حکم عنف و سازمان‌یافته بودن جرم. این اصول، برآمده از موازین فقهی و تأکید بر حفظ حریم خصوصی افراد و پرهیز از تجسس غیرضروری هستند. با این حال، در فضای مجازی به دلیل ماهیت فرامکانی و فرامتنی جرائم، مرزهای میان حریم خصوصی و عرصه عمومی تضعیف شده و نیاز به بازنگری دقیق در این اصول را آشکار ساخته است.

در این راستا، الزامات مطلوب برای مواجهه با این جرائم را می‌توان در دو سطح حقوقی و فنی با الهام از تجربیات حقوقی عربستان سعودی دسته‌بندی کرد. عربستان با تصویب «قانون مبارزه با جرائم سایبری» و تعریف دقیق رفتارهای مجرمانه در فضای دیجیتال، توانسته است بستر قانونی منسجم‌تری برای مقابله با جرائم اخلاقی فراهم آورد. نخستین الزام در این مسیر، اصلاح قوانین موجود در ایران است. قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ و مواد ۷۴۲ و ۷۴۳ قانون مجازات اسلامی نیازمند بازنگری و روزآمدسازی با رویکرد جامع‌نگر به فضای مجازی هستند. تدوین قانونی مستقل در زمینه جرائم منافی عفت در فضای دیجیتال که تعاریف شفاف، شیوه‌های اثبات جرم و مرزهای قانونی ورود به حریم خصوصی را روشن سازد، ضروری است.

دومین الزام، توسعه ظرفیت‌های فنی و دیجیتال برای شناسایی، ردیابی و اثبات جرائم است. استفاده از فناوری‌هایی مانند هوش مصنوعی و تشخیص تصویر و تحلیل داده‌ها می‌تواند در کشف محتواهای مجرمانه و رفتارهای مشکوک مؤثر باشد. تجارب عربستان در این زمینه نشان می‌دهد که تعامل پلیس سایبری با پلتفرم‌ها، همکاری‌های بین‌المللی و تجهیز سامانه‌های رصد محتوا نقش کلیدی در مقابله با تهدیدهای اخلاقی دارند. سومین الزام، رعایت الزامات شکلی در رسیدگی قضایی است. ایجاد دادگاه‌های تخصصی سایبری با قضات آموزش‌دیده، تدوین آیین‌نامه‌های اجرایی برای نحوه

جمع‌آوری و اعتبارسنجی ادله دیجیتال و حفظ زنجیره امانت ازجمله عوامل مؤثر در تحقق عدالت کیفری‌اند. درنهایت، رعایت حریم خصوصی و کرامت انسانی در رسیدگی به این جرائم نباید مغفول بماند. اصل حرمت تجسس و ضرورت اخذ مجوز قضایی برای ورود به داده‌های شخصی باید در صدر توجه قرار گیرد. به‌ویژه آنکه عدم رعایت این اصول می‌تواند نه تنها به تبرئه مجرم بلکه به نقض حقوق بنیادین شهروندان منجر شود. بنابراین، دستیابی به نظامی کارآمد در برخورد با جرائم منافی عفت در فضای مجازی، نیازمند ترکیب اصول فقهی، رویکردهای نوین حقوقی، فناوری‌های دیجیتال و ملاحظات حقوق بشری است. تجربیات عربستان نشان می‌دهد که با تکیه بر سازوکارهای تعزیری و شفافیت قانونی، می‌توان در برابر این تهدیدات نوین اخلاقی پاسخی متوازن و کارآمد ارائه داد.

فهرست منابع

- أبوسبيحه، محمدعلي (۱۴۳۱ق). *الجرائم الجنسية بين الشريعة الإسلامية والقانون الجنائي*. المجلس الاتحادي للمصنفات الأدبية والفنية.
- استنسلی، استیگ (۱۳۹۳). *جامعه‌شناسی سیاسی قدرت در عربستان*. برگردان نبی‌الله ابراهیمی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ اول.
- الشریف، حازم أبو الحمد حمدي (۱۴۴۶ق). «سلطة تقدير التعازير في الفقه الإسلامي في ضوء مبدأ شرعية الجرائم والعقوبات دراسة مقارنة». *مجلة كلية الشريعة والقانون بأسبوط*، دوره ۳۷، شماره ۱.
- الرشود، عبد العزيز بن عبدالله مبارك (۱۴۴۱ق). «جريمة التحرش الجنسي في النظام السعودي دراسة تأصيلية تحليلية مقارنة». *مجلة كلية الشريعة والقانون بتفها الأشراف - دقهلية*، دوره ۲۳، شماره ۵.
- المطيري، بندر مناحي ذعار عريج (۱۴۴۰ق). «المقاصد الشرعية للعقوبات المقررة على الجرائم الجنسية في الإسلام». *مجلة كلية دار العلوم*، دوره ۳۶، شماره ۱۱۸.
- اصفهانى، راغب (۱۳۷۷). *مفردات الفاظ القرآن الكريم*. بيروت: انتشارات دارالشاميه.
- آقاي، مهدي، (۱۳۹۹)، *رسیدگی به جرائم منافی عفت*. مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه، تهران.
- پژوهشکده مطالعات پایه (۱۳۹۵) *آشنایی با نظام قضایی در حقوق تطبیقی عربستان*. تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه، چاپ اول.
- تویسرکانی، محمدنبی بن احمد (۱۴۱۵ق). *لئالی الاخبار*. قم: مکتبه العلامه.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۸۴). *ترمیمولوژی حقوق*. تهران: انتشارات البرز.
- جواهری، غلامرضا، اسماعیلی، مهدی و حاجی تبار فیروزجانی، حسن (۱۳۹۹). «هرزه‌نگاری سایبری: از مبانی نظری تا الگوهای واکنش کیفری». *فصلنامه پژوهش حقوق کیفری*، دوره ۸، شماره ۳۰.
- خالقی، علی (۱۳۹۴). *آیین دادرسی کیفری*. تهران: انتشارات شهر دانش.
- خالقی، علی (۱۳۹۹). *نکته‌ها در قانون آیین دادرسی کیفری*، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش.

- رضایی، محمد، (۱۳۸۱). واژه‌های قرآن. تهران: انتشارات مفید.
- شامبیانی، هوشنگ (۱۳۷۷). حقوق کیفری اختصاصی. تهران: انتشارات ژوبین.
- شهبازی، آرامش و شبانی کلاهی، ساناز (۱۴۰۳). «چالش‌های حقوقی حفظ حریم خصوصی در شهرهای هوشمند با نگاهی به حقوق بین‌الملل و حقوق ایران». حقوق فناوری‌های نوین، دوره ۵، شماره ۹.
- صفوی سید حمزه (۱۳۹۱). عربستان از مجموعه کشورهای اسلامی. تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی و مؤسسه آینده‌پژوهی جهان اسلام، چاپ اول.
- طهماسبی، جواد و شاهمرادی، خیراله (۱۳۹۷). «چالش‌ها و خلأهای موجود در فرایند رسیدگی به جرائم سایبری». حقوقی دادگستری، دوره ۸۲، شماره ۱۰۴.
- عابدی، احمدرضا (۱۳۹۹). آیین دادرسی کیفری. تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه.
- عبودی، هاجر، سالاری فر، ابوذر، سایبانی، علیرضا (۱۴۰۴). «راهکارهای حمایت از قربانیان محیط سایبری در جرائم منافی عفت و اخلاق عمومی». فصلنامه پژوهش‌های اخلاقی، دوره ۳، شماره ۱۵.
- عمرانی‌فر، عدنان و همکاران (۱۴۰۰). «واکاوی تغلیظ دیه در ماه‌های حرام و حرم مکه با رویکرد انتقادی»، پژوهشنامه حقوق تطبیقی، دوره ۲، شماره ۸.
- غمامی، سید محمدمهدی و فعلی، حمید (۱۴۰۱). «چالش‌های قانون‌گذاری حقوق کاربران در فضای مجازی؛ مطالعه تطبیقی دو تجربه متفاوت». فصلنامه علمی مطالعات میان‌رشته‌ای ارتباطات و رسانه، (ویژه‌نامه حقوق و رسانه)، شماره ۵.
- کاوه، محمدهادی و بارانی، محمد (۱۴۰۴). «به‌کارگیری هوش مصنوعی برای مقابله با جرائم رایانه‌ای و بهبود عملکرد امنیت سایبری». فقه جزای تطبیقی، دوره ۵، شماره ۱.
- گلدوزیان، ایرج (۱۳۹۴). محشی قانون مجازات اسلامی. تهران: انتشارات مجد.
- گودرزی، فرامرز و کیانی، مهرزاد (۱۳۹۸). پزشکی قانونی. تهران: انتشارات سمت.
- محمدی جورکویه، علی (۱۳۸۹). «سیاست جنایی اسلام در جرائم جنسی». فصلنامه حقوق اسلامی، دوره ۷، شماره ۲۴.

- مصطفوی تبریزی، حسن (۱۳۸۶). *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم*. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۰). *تفسیر نمونه*. قم: دارالکتاب الاسلامیه.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۱). *اخلاق در قرآن*. قم: مدرسه امام علی بن ابی طالب (علیه السلام).
- ملک شعار، مرضیه و تدین، عباس (۱۳۹۸). «تأثیر فضای مجازی در ارتکاب اعمال منافی عفت». *تعالی حقوق*، دوره ۵، شماره ۴.
- نوبهار، رحیم (۱۳۸۹). *اهداف مجازات‌ها در جرائم جنسی*. قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

References

- Alotaibi F., Furnell S., Stengel I., Papadaki M. (2016). A Survey of Cyber-security Awareness in Saudi Arabia; 11th International Conference for Internet Technology and Secured Transactions (ICITST) IEEE; 2016.pp. 154–158.
- Alzubaidi A. (2021). Measuring the Level of Cyber-security Awareness for Cybercrime in Saudi Arabia. *Heliyon*.25; 7 (1): 231-278.
- Nusairat, W. M. (2023). Criminal Responsibility for Sexual Exploitation of Children via Electronic Means of Communication Considering Saudi Arabia's Anti-cyber Crime Law. *Russian Law Journal*, 11 (2), 178–191.